

(10 январья – 2 мая). Vyp.1. – Odessa: Tip. Ul'riha i Shul'ce, 1870. – S.69–74.

10. Levenson D. O boleznivornyh prichinah, vlijajushih na zdorov'e detej v odesskih remeslennyh zavedenijah / D. Levenson // Protokoly zasedanij Obshhestva Odesskih Vrachej – 1870 g. (5 sentjabrja – 12 dekabrja). Vyp.3. – Odessa: Tip. Ul'riha i Shul'ce, 1870. – S.75–88.

11. Levenson D. M. Gigiena shkol / Sostavleno po Klenku, Reklamu i dr. D. Levensonom, gorodovym vrachom. – Odessa: Tip. «Gorodskaja» Aleksomati, 1872. – 36 s.

12. Novorossijskij adres-kalendar' na 1874 g., izdavaemyj ot Kanceljarii Novorossijskogo i Bessarabskogo General-Gubernatora. – Odessa: Tip. P. Francova, 1871. – 390 s.

13. Novorossijskij kalendar' na 1860 visokosnyj god, izdavaemyj ot Rishel'evskogo liceja. – Odessa: Gorodskaja tipografija, 1859. – 559 s.

14. Novorossijskij kalendar' na 1865 god, izdavaemyj ot Rishel'evskogo liceja. – Odessa: Tip. L. Nitcha, 1864. – 504 s.

15. Novorossijskij kalendar' na 1866 god. – Odessa: Tip. L. Nitcha, 1865. – 452 s.

16. Pamjatnaja knizhka dlja Hersonskoj gubernii, izdannaja Hersonskim gubernskim statisticheskim komitetom na 1864 g. – Herson: Tip. Hersonskogo gub. pravlenija, 1863. – 270 s.

17. Protokoly zasedanij Obshhestva Odesskih Vrachej – 1870 g. (10 январья – 2 мая). Vyp.1. – Odessa: Tip. Ul'riha i Shul'ce, 1870. – 88 s.

18. Protokoly zasedanij Obshhestva Odesskih Vrachej – 1870 g. (5 sentjabrja – 12 dekabrja). Vyp.3. – Odessa: Tip. Ul'riha i Shul'ce, 1870. – 88 s.

19. Protokoly zasedanij Obshhestva Odesskih Vrachej 1874 g. izd. god VII. – Odessa: Tip. Ul'riha i Shul'ce, 1876. – 153 s.

20. Protokoly zasedanij Obshhestva Odesskih Vrachej. Vyp.1. – Odessa: Tip. L. Nitcha, 1868. – Ch.1. – 63 s.

21. Protokoly zasedanij Obshhestva Odesskih Vrachej. Ch.3. – Odessa: Tip. L. Nitcha, 1868. – 56 s.

22. Rossijskij medicinskij spisok, izdavaemyj po Vysochajshemu poveljeniju, medicinskim departamentom Ministerstva Vnutrennih Del. – SPb.: Tip. Min. Vnutr. Del, 1855. – XII, 301 s.

23. Rossijskij medicinskij spisok, izdavaemyj po Vysochajshemu poveljeniju, medicinskim departamentom Ministerstva Vnutrennih Del. – SPb.: Tip. Min. Vnutr. Del, 1863. – 275 s.

24. Sistemicheskij ukazatel' statej, zametok, protokolov, otchetov i proch., pomeshhennyh v «Listkah» i «Zapiskah» Imperatorskogo Obshhestva sel'skogo hozjajstva Juzhnoj Rossii s 1830 po 1894 g. / sost. A. S. Borinevich. – Odessa: «Slavjanskaja» tip. N. Hrisogelos, 1895. – 129 s.

25. Strashun I. D. Ob istokah zemskoj sanitarii na Ukraine (Poltavsko-Hersonskij period) / I. D. Strashun // Materialy k istorii gigieny i sanitarii na Ukraine [pod red. D. N. Kaljuzhnogo i A. A. Grando]. – K.: Gosudarstvennoe medicinskoe izdatel'stvo USSR, 1962. – S.7–18.

Vodianyi O. M., postgraduate student of the Department of History and Culture of Ukraine of the State higher education Institution «Perejaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University named after Hryhoriy Skovoroda» (Ukraine, Perejaslav-Khmelnytsky), o.vodianoi@gmail.com

D. M. Levinson and research on school hygiene questions

Dmytro Mykhailovych paid great attention to the device of school desk and how it is connected with numerous amount of school diseases in his sanitary inspection of schools. The doctor described its right, from a hygienic point of view, construction and offered to make desks in order to the American model or to the model of Dr. Meyer. He also didn't omit in his research the lighting in classrooms, the type in textbooks, standards of chalkboard and the need for ventilation. In his work «Hygiene in schools» the author has collected and compiled own best practices, insights, advanced European scientific achievements and recommendations regarding proper hygienic device for schools given the physical, mental and physiological development of the child.

Thus, analyzing the legacy of D. M. Levinson on hygiene and sanitation, should be noted that the scientist took the first steps designed to improve hygiene in schools and children's health. Doctor advocated a complete reformatting of school life with all its physiological and hygienic principles, promoted a compulsory teaching of hygiene in the school. He was not in the side of those challenges that stood in front of Odessa doctors. Dmytro Mykhailovych was one of the first in Ukraine, who began to explore themes of limiting the exploitation of child labour, the introduction of compulsory education for children, the correct device from a hygienic point of view of school premises, furniture and equipment. His work «Hygiene in schools» was one of the first Russian books, in which were focused best practices and recommendations of global hygienists.

Водяной О. Н., аспирант кафедры истории и культуры Украины, Переяслав-Хмельницкий государственный педагогический университет им. Григория Сковороды (Украина, Переяслав-Хмельницкий), o.vodianoi@gmail.com

D. M. Levinson and research on questions of school hygiene

Анализируются научные исследования Д. М. Левенсона – члена Общества одесских врачей, ученого, врача-гигиениста и его вклад в развитие гигиенической науки 60–80 гг. XIX века в Российской империи. Рассматривается его вклад в исследование вопросов школьной гигиены. Цель статьи – выяснить вклад Д. М. Левенсона на раскрытие проблем школьной гигиены, которые были изложены в его научных работах. Выяснилось, что в работах Д. М. Левенсона отобраны взгляды автора на широкий круг проблем социально-экономического развития тогдашнего общества. Автор представляет комплексную картину состояния школьной гигиены. Несмотря на тот факт, что некоторые из его работ не выдержали испытания временем, основные его идеи остаются актуальными и до сегодня.

Ключевые слова: школьная гигиена, Общество одесских врачей, Д. М. Левенсон, гигиена.

* * *

УДК 908

Мотуз В. М., здобувач кафедри архівознавства та спеціальних галузей історичної науки історичного факультету, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), motuzv2015@gmail.com

РОЛЬ ПЕТРА ЛЕБЕДИНЦЕВА У ВІДКРИТТІ ПЕРШИХ ЦЕРКОВНОПАРАФІЯЛЬНИХ ШКІЛ В МІСТІ БіЛА ЦЕРКВА

Досліджено роль Петра Лебединцева у відкритті перших церковнопарафіяльних шкіл в місті Біла Церква. Осмислення в усій можливій глибині початкову освітню діяльність Петра Лебединцева в місті Біла Церква дає змогу набагато повніше й детальніше судити про розвиток освітньої діяльності в Україні та роль Православної Церкви в цій справі.

Численні архівні документи дають нам підставу вважати, що білоцерківський настоятель Преображенського собору Петро Лебединцев зробив великий внесок у державно-церковні відносини, вирішував проблеми структурно-адміністративного, фінансового, кадрового, релігійного характеру стосовно створенню церковнопарафіяльних шкіл в місті Біла Церква.

Ключові слова: Православна Церква, Петро Лебединцев, Біла Церква, церковноприходські школи.

Історія освіти на українських землях впродовж багатьох століть тісно пов'язана з діяльністю церкви. Одним із основних напрямків культурницької діяльності Православної Церкви в Україні була її освітня діяльність. Вона виявлялася передусім у створенні великої кількості освітніх закладів. Саме школи граматики, церковно-приходські школи, бурси та духовні семінарії свого часу відкрили шлях у світ знань для більшості українців. Ці перші навчальні заклади формували й церковний соціум, в якому учні розвивались як особистості. Але водночас церква стикалась з величезними труднощами та перешкодами при спробах налагодити при храмах навчання. До переліку цих перешкод можна віднести слабкий культурний рівень селян, які не розуміли значення освіти для виховання дітей та протидію поміщиків і чиновників на місцях, а також проблеми матеріального характеру.

Використовуючи метод персоналізації, можна усвідомити усі можливі глибини початкової освітньої діяльності Петра Лебединцева в місті Біла Церква та набагато повніше й детальніше судити про розвиток освітньої діяльності в Україні та роль Православної Церкви в цій галузі.

Найбільш яскравим прикладом роботи по вирішенню проблем, пов'язаних з вищезгаданими чинниками, є заснування Петром Лебединцевим чотирьох шкіл у Київській губернії у 1859 році.

Характер історіографії дає підстави для визначення основних концептуальних підходів для розуміння ролі П. Лебединцева щодо відкриття перших церковноприходських шкіл у місті Біла Церква. Загальні праці з історії перших навчальних закладів та діяльності в них духовенства почали з'являтися наприкінці XIX – початку XX ст. Це праці М. Остроумова [11], Н. Белгородського [1], Ф. Благовидова [2], П. Смирнова [15], А. Петрищева [14], К. Королькова [8], С. Миропольського [10].

З'являються дослідження з історії церковно-приходської школи окремих регіонів. Історію народної освіти пореформеного періоду досліджували В. Борисенко [3], Н. Заволока [5], В. Перерва [12; 13]. Поширення початкової освіти в Україні зазначеного періоду знаходимо у працях Г. Степаненко [18], С. Стельмаха [16].

Роки перебування Лебединцева на духовній посаді у Білій Церкві – це роки, коли уряд готував правову основу для відміни кріпосного права. В тому числі розглядалися питання інтеграції селянства правобережної України в культурну та освітню орбіту Російської імперії.

Сама діяльність Петра Гавриловича проходила в межах експериментального проекту церковної та світської влади Київщини, в якому передбачалась спроба перекласти клопоти стосовно відкриття шкіл на плечі місцевого духовенства [12, с. 67]. Для реалізації даного проекту Київський митрополит Ісидор дав розпорядження всім парафіям Київської єпархії відкривати парафіяльні школи [17, с. 325]. Для реалізації цього розпорядження потрібна була людина, яка змогла б його реалізувати найбільш ефективно. Лебединцев був ідеальним кандидатом для втілення ініціатив з відкриття мережі шкіл, перш за все завдяки своєму авторитету.

Слід зауважити, що в першій половині XIX ст. уряд робив спроби посилити роль духовенства і церкви в цілому стосовно справ освіти населення. Дослідження цього питання не можна розглядати у відриві від загальних тенденцій освітнянської сфери. Таке твердження ми обґрунтуємо кількома причинами: 1) ініціатива Лебединцева дала поштовх відкриттю церковно-приходських шкіл на всій території Російської імперії [4, с. 103–104]; 2) сама подія стала *наріжним каменем* для суперечок між церковною та світською освітою на предмет того, кому саме належить ініціатива відкриття шкіл – церковній чи світській владі [7, с. 727–728].

Впродовж першої половини XIX сторіччя неодноразово виникали спроби перекласти на сільське духовенство турботу про освіту селян. У 1841 році навіть був виданий Статут духовних консисторій, згідно з яким єпархіальним архієреям було доручено залучати духовенство до елементарної освіти селян в межах правил навчання в парафіяльних училищах затверджених у 1828 році. Причини таких спроб полягали у ідеологічній площині – царська влада хотіла щоб Православні парафіяльні школи були противагою впливу поляків, які починали відкривати школи з таємною католицькою освітою, що процвітала на Правобережжі України. Така освіта була заборонена законом, але викоринити силою його не вдалося. До таких шкіл потрапляли й діти православних селян, яких

виховували там не лише в дусі польського-патріотизму, але й католицизму. І. І. Васильчиков зауважував, що в деяких державних школах викладачами були «особи не підготовлені до цього звання і в основному поляки місцевої шляхти» [21, арк. 3]. Звичайно місцева та центральна влада не були в захопленні від такого стану справ [20]. Саме тому місцева влада, в особі генерал-губернатора Васильчикова, провела своєрідний експеримент. Останній взяв справу організації освіти під власний контроль. Зокрема першим його кроком стала пропозиція передати справу освіти селян парафіяльним священикам. Власне на хвилі цих процесів і з'явилась можливість втілити в життя ініціативи П. Лебединцева. Відзначимо, що Київський генерал-губернатор не був піонером в організації церковно-приходської освіти. Тож у 1859 році київський митрополит Ісидор (Нікольський) видав розпорядження, щоб у всіх містах і селах, де немає шкіл, вони були відкриті у будинках священиків, якщо не буде інших приміщень [12, с. 56].

Слід зауважити також той факт, що на стан справ значним чином впливала особистість самого генерал-губернатора. Ларіон Васильчиков, на відміну від свого попередника Михайла Бібікова, був людиною досить ліберальною та прогресивною. Завдяки саме цим чеснотам генерал-губернатора стала можлива реалізація ініціатив Петра Лебединцева, які у дослідницькій літературі пізніше були названі «почином о. Петра Лебединцева».

Ця ідея, отримавши повну підтримку і схвалення центральної влади, була узаконена в 1862 р., поставивши в обов'язок парафіяльному духовенству Південно-Західних губерній організовувати своїми силами відкриття церковно-приходських шкіл.

Архівні джерела засвідчують, що держава схвалювала поширення духовної освіти лише теоретично, не надаючи відчутної матеріальної підтримки. Справа підтримки духовної освіти в цій ситуації цілком лягала на плечі місцевих громад та чиновників. Як ми вже згадували вище, відкриття церковно-приходських шкіл в цей період було справою нелегкою. Зокрема, через відсутність стабільного фінансування та брак кваліфікованих педагогічних кадрів серед священників.

У 1859 році Лебединцев отримав від митрополита Арсенія (Москвина) доручення відкрити парафіяльні школи у Білій Церкві, яка була заселена переважно *поміщицькими* селянами. Лебединцев розумів, що відкриття шкіл у місті, в якому налічувалося 80 000 населення, буде позитивним фактором для розвитку освіти в регіоні. Для реалізації даного проекту Київський митрополит Ісидор дав розпорядження всім парафіям Київської єпархії відкривати парафіяльні школи [17, с. 326]. Для того, щоб краще зрозуміти переваги, які були у Лебединцева відносно інших священиків, візьмемо за основу таблицю складену А. Г. Степаненко у статті про «Київський почин» протоієрея Петра Гавриловича Лебединцева [17]. Зокрема, автор статті вказує на труднощі, з якими стикались священики при спробах відкриття шкіл. Розпорядження митрополита проводити навчання селянських дітей у власних будинках членів причту не могло бути виконане через відсутність подібних будинків у багатьох парафіях. Натомість у парафії Преображенської церкви, де служив о. Петро, у всіх штатних паламарів були окремі службові будинки, побудовані парафіянами. Ще одним чинником, який заважав священикам вести

активну роботу по відкриттю церковно-приходських шкіл були великі сім'ї *священно- і церковнослужителів* (до 10 і більше дітей), що не дозволяло їм вести навчання у себе вдома. Натомість Петро Лебединцев був вдвцем і не мав дітей. Окрім того авторка статті наголошувала, що православні священники натикались на явну або таємну (через керуючих) активну і настирливу протидію поміщиків, які, в переважній більшості, були католиками-поляками, стосовно відкриття шкіл для своїх кріпаків. Польські вельможі та їх працівники ставились відверто вороже до подібної діяльності православних священників у своїх маєтках. Натомість умови у П. Лебединцева були набагато вигідніші. Перш за все тому, що Лебединцев виконував «розпорядження» влади і проблем з місцевою адміністрацією у нього не виникало. Окрім того Біла Церква була резиденцією польських магнатів Браницьких, які перебували у родинних стосунках з представниками вищої російської аристократії і вирізнялись з кінця XVIII ст. лояльністю до російського престолу. До того часу покійна мати власника, Олександра Браницького (уроджена Енгельгардт), протягом свого життя патрунувала православну церкву і селян своїх маєтків. Граф Ксаверій Браницький, в свою чергу, ставився до священника Гавриїла Лебединцева (батька Петра Гавриловича) з великою пошаною і разом з дружиною підтримував його починання. Це було ще однією причиною, чому Петро Гаврилович користувався прихильністю Браницьких.

Слід зауважити, що П. Лебединцева шанували місцеві дворяни – барон і баронеса Ікскуль, які ініціювали проведення благодійного вечора на користь церковних шкіл. При явному незадоволенні поляка – керуючого маєтком, о. Петро отримав підтримку, наприклад, станового пристава, завдяки втручання якого благодійний вечір на користь шкіл, що відкривались не був зірваний. Наведені факти свідчать, що Лебединцев міг свій час використовувати не на вирішення матеріальних питань та протистояння з чиновниками, а зосередитись саме на організаційній роботі, зокрема на питаннях популяризації освіти та збільшенню кількості учнів [9, с. 393].

Перша школа була відкрита 24 листопада (7 грудня за новим стилем) 1859 року. З усього містечка на навчання прийшли лише 17 школярів з батьками. Було продемонстровано півгодинний урок вивчення абетки, який сподобався як учням, так і їх батькам. Методика викладання Лебединцева, його люб'язне ставлення до учнів дали свої плоди. І за 5 днів кількість учнів училища зросла з 17 до 50 осіб. Тож виникло питання розширення мережі шкіл, а відповідно, й фінансування цього процесу.

Для вирішення питання фінансування було проведено сходку селян. Ми виявили, що Лебединцев вмовив селян додавати по 20 коп. на кожному відрі горілки, яке селяни купували в шинку. За рік ця сума становила 500 крб., що було значним внеском у справу народної освіти. Подібний спосіб був не зовсім етичним, але дуже дієвим. Згодом у П. Г. Лебединцева з'явилися послідовники, справа набула розголосу і київський митрополит заборонив фінансування шкільної освіти в подібний спосіб.

Шкільна ж справа продовжувала розвиватись. Вже за кілька місяців було відкрито ще три школи.

Вивчаючи матеріал ми визначили, що підтримка графів Браницьких, навіть суто моральна, була дуже актуальною для ініціативи Лебединцева. Підтвердження цього факту ми знайшли досліджуючи події навколо благодійного

бенкету для білоцерківської аристократії, кошти від якого мали піти на розвиток шкільної освіти для селян. У цієї ідеї було чимало прихильників, але більше було тих, хто просто не розумів та навіть намагався перешкоджати проведенню заходу. Зокрема, багато заможних городян.

Завдяки згаданим вище чинникам, освіта в Білій Церкві продовжувала розвиватись. У травні 1860 року в 1-й школі навчались – 43 учні, у 2-й – 14, у 3-й – 9, а в 4-й – 29 [9, с. 393].

Дослідник В. Перерва зауважив, що церковно-приходські школи, які були відкриті Петром Лебединцевим, відрізнялися від своїх попередниць. До цього часу церковно-приходські школи відкривались епізодично, без регулярного навчання. Білоцерківські ж школи були прикладом цілої системи постійно діючих шкіл з розробленою програмою, стабільним приміщенням, вчителями та регулярним навчальним процесом [13, с. 73].

Результатом відкриття білоцерківських шкіл стало розширення мережі освітніх закладів по всьому південно-західному краю. Вже у 1862 р. у Київській губернії налічувалось 1335 шкіл, а в 1863 – 1370. Ініціатива Лебединцева набула широкого розголосу не лише на теренах України, а й по всій російській імперії. У 1860 році імператор Олександр II звернув увагу вищих чиновників на дану ініціативу й наказав надавати йому щомісячні звіти про стан справ у церковно-приходській освіті [6].

Просвітницька діяльність П. Лебединцева досить широко висвітлена у церковній публіцистиці у вигляді своєрідного міфу про «київський почин». Він був сформований на початку 1860-х рр. в запалі полеміки, що розгорнулася між церковним керівництвом (церковнопарафіяльні школи) і міністерством народної освіти (народні або міністерські школи) в ході війни за першість у справі організації початкової освіти селян. Не вдаючись у детальний аналіз цієї боротьби, дослідженню якої була приділена особлива увага, зазначимо, що «змагання та сперечання» щодо цієї теми велась обома сторонами в стані «запальності і роздратування». Слід зауважити, що суперечка стосовно ініціативи відкриття шкіл ще з 1860-х років набула досить непримиримого характеру. Почалась вона з виходу у 1863 році у Санкт-Петербурзьких відомостях статті відомого богослова Миколи Барсова, у якій автор приписував прорив в освітньому процесі Імперії, розпочатий у Білій Церкві виключно вчителями Білоцерківської гімназії. У своїй статті на сторінках Санкт-Петербурзьких відомостей Барсов зауважує, що Лебединцев лише брав участь у відкритті шкіл, а основну роботу по створенню і розвитку шкіл провели вчителі та інтелігенція, в тому числі саме їх робота стала прикладом для священників та цивільної влади для подальшого розвитку мережі церковнопарафіяльних шкіл на території краю. Зокрема, автор зауважував, що: «Инициатива открытия школ принадлежит ученому сословию в г. Белой Церкви, где, как известно, находится теперь гимназия, были открыты учителями гимназии, при участии законоучителя Лебединцева, пять училищ. При всей своей немногочисленности, Белоцерковское общество успело собрать на балу, данном в пользу этого дела, до 150 р.; были и другие пожертвования. Как рассказывают, эти школы сначала шли довольно хорошо, при энергическом содействии учителей гимназии, и, может быть, в связи с ними стоит последовавшее в том же году открытие около 100 церковноприходских школ священниками киевской

епархії. В то же время и епархиальное начальство, по мысли князя Васильчикова, бывшего начальника края, обратило со своей стороны внимание на народное образование: оно обязало священников открыть школы по всем приходом киевской, подольской и волынской губерний» [9, с. 393].

Власне дана публікація викликала досить серйозні дискусії в духовних кругах й збентеження самого Лебединцева, який обурився тим, що автор статті принизив його роль у створенні шкіл. Зокрема у своїй статті «Открытие первых школ в Киевской губернии» Лебединцев відверто обурюється висловлюваннями Барсова [9, с. 394]. Подальша суперечка з приводу першості відкриття шкіл, якщо звернути увагу на тон висловлювань, мала на меті більш далекосяжну ціль – довести, що пальма першості у відкритті шкіл належить саме ініціативі Церкви, а не світській владі.

Таким чином, ініціатива Петра Лебединцева справила величезний вплив на подальший розвиток освіти не лише в регіоні, а й по всій імперії. З іншого боку важливим чинником для успіху «лебединцевських ініціатив» було те, що в її реалізації були зацікавлені як світська, так і церковна влада. Тож можемо стверджувати, що П. Лебединцев виконував своєрідне замовлення влади, й тому йому було значно легше ніж іншим священникам, особливо в сільських парафіях, вирішувати питання адміністративного характеру.

Перспективним подальшим осмисленням є вивчення ролі Петра Лебединцева у відкритті церковно-приходських шкіл в Київській митрополії.

Список використаних джерел

1. Белгородский Н. К 25-летнему юбилею церковной школы. – К., 1909; Очерк (исторический) развития церковных школ за истекшее 25-летие (1884–1909). – СПб.: Издание Училищного Совета при Св. Синоде, 1909.
2. Благовидов Ф. Деятельность русского духовенства в отношении к народному образованию в царствование Александра II / Ф. Благовидов. – Казань: тип. Импер-го Ун-та, 1891. – 374 с.
3. Борисенко В. И. Сельское начальное образование на Левобережной Украине в 60–х – 90–х гг. XIX в.: Дис... канд. ист. наук: 07.00.02. – Киев, 1976. – 215 с.
4. Булашев Г. Обзор деятельности по народному образованию Арсения (Москвина), митрополита Киевского и Галицкого // Народное образование. 1894. – Кн.4. – С.88–117.
5. Заволока Н. Г. Общеобразовательная школа Украины в конце XIX – начале XX ст.: автореф. дис. ... канд. ист. наук / Н. Г. Заволока. – К., 1972. – 25 с.
6. История православной церкви в XIX в. / Сост. С. Г. Рункевич и др. – Москва, 1998. – 357 с.
7. К.Ц. [Феофан Лебединцев] Движение народного образования в Юго-западном крае // Киевская Старина. – 1884. – Т.9. – С.725–731.
8. Корольков К. Жизнь и царствование императора Александра III (1881–1894) / К. Корольков. – Киев, 1901. – 69 с.
9. Лебединцев П. Открытие первых школ в Киевской губернии. Киевские епархиальные ведомости. – 1864. – №12. – С.393–397.
10. Миропольский С. Очерк истории церковно-приходской школы от первого ее возникновения на Руси до настоящего времени / С. Миропольский. – СПб., 1910. – 222 с.
11. Остроумов М. А. Современное положение народного образования в отношении к религии / М. А. Остроумов. – СПб., 1908. – 8 с.
12. Перерва В. Церковні школи в Україні кінця XVIII – початку XX ст.: забутий світ. – Біла Церква: видавець Пшонківський О. В., 2014. – 576 с.
13. Перерва В. Історія шкільництва в містах і селах Київщини XIX – початку XX ст. / В. С. Перерва. – Біла Церква: вид. О. Пшонківський, 2008. – 672 с.
14. Петрищев А. Церковь и школа / А. Петрищев. – СПб., 1906.

15. Смирнов П. Церковно-приходская школа: Упадок ее на западе Европы и значение для России. 4-е изд. – СПб., 1887. – 71 с.

16. Стельмах С. П. Политика самодержавия в области народного образования на Украине в 60–90–х гг. XIX в.: автореф. дис. ... канд. ист. наук / С. П. Стельмах. – Киев, 1991. – 20 с.

17. Степаненко А. В. «Киевский почин» о. Петра Лебединцева: Попытка микроисторического анализа. В кн.: Проблемы історії України XIX – початку XX ст., вид. 15. – К., 2008. – 325 с.

18. Степаненко Г. В. Освітя діяльність православного духовенства в Україні (XIX – початок XX ст.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 «Історія України» / Г. В. Степаненко. – К., 2002. – 19 с.

19. Центральный державный исторический архив Украины, м. Київ. – Канцелярія Київського, подільського та волинського генерал-губернатора. – Ф.442. – Оп.809. – Спр.534. О состоянии начального обучения крестьянских детей в сельских приходских школах киевской, подольской и волынской губернии 2 мая 1859 – 30 дек. 1864. – 1–3 арк.

20. Там само. – Оп.38. – Спр.881. О расширении сети приходских школ в целях ограничения влияния польских народных школ. (Из отчета генерал-губернатора о политическом состоянии в киевской, подольской и волынской губернии 1861 год). – 1–18 арк.

21. Там само. – Київська духовна консисторія. – Ф.127. – Оп.998. – Спр.133. Рапорты благочинных о причинах уменьшения числа учащихся в церковно-приходских школах. – 3 арк.

References

1. Belgorodskij N. K 25-letnemu jubileju cerkovnoj shkoly. – K., 1909; Ocherk (istoricheskij) razvitija cerkovnyh shkol za istekshee 25-letie (1884–1909). – SPb.: Izdanie Uchilishhnoho Soveta pri Sv. Sinode, 1909.
2. Blagovidov F. Dejatel'nost' russkogo duhovenstva v otnoshenii k narodnomu obrazovaniju v carstvomnie Aleksandra II / F. Blagovidov. – Kazan': tip. Imper-go Un-ta, 1891. – 374 s.
3. Borisenko V. I. Sel'skoe nachal'noe obrazovanie na Levoberezhnoj Ukraine v 60–h – 90–h gg. XIX v.: Dis... kand. ist. nauk: 07.00.02. – Kiev, 1976. – 215 s.
4. Bulashev G. Obzor dejatel'nosti po narodnomu obrazovaniju Arsenija (Moskvina), mitropolita Kievskogo i Galickogo // Narodnoe obrazovanie. 1894. – Kn.4. – S.88–117.
5. Zavoloka N. G. Obsheobrazovatel'naja shkola Ukrainy v konce XIX – nachale XX st.: avtoref. dis. ... kand. ist. nauk / N. G. Zavoloka. – K., 1972. – 25 s.
6. Istorija pravoslavnoj cerkvi v XIX v. / Sost. S. G. Runkevich i dr. – Moskva, 1998. – 357 s.
7. K.C. [Feofan Lebedincev] Dvizhenie narodnogo obrazovanija v Jugo-zapadnom krae // Kievskaja Starina. – 1884. – Т.9. – С.725–731.
8. Korol'kov K. Zhizn' i carstvomnie imperatora Aleksandra III (1881–1894) / K. Korol'kov. – Kiev, 1901. – 69 s.
9. Lebedincev P. Otkrytie pervyh shkol v Kievskoj gubernii. Kievskie eparhial'nye vedomosti. – 1864. – №12. – S.393–397.
10. Miropol'skij S. Ocherk istorii cerkovno-prihodskoj shkoly ot pervogo ee vozniknovenija na Rusi do nastojashhego vremeni / S. Miropol'skij. – SPb., 1910. – 222 s.
11. Ostroumov M. A. Sovremennoe polozhenie narodnogo obrazovanija v otnoshenii k religii / M. A. Ostroumov. – SPb., 1908. – 8 s.
12. Pererva V. Cerkovni shkoly v Ukrai'ni kincja XVIII – pochatku XX st.: zabutyj svit. – Bila Cerkva: vydavec' Pshonkivs'kyj O. V., 2014. – 576 s.
13. Pererva V. Istorija shkil'nyctva v mistah i selah Kyi'vshhyny XIX – pochatku XX st. / V. S. Pererva. – Bila Cerkva: vyd. O. Pshonkivs'kyj, 2008. – 672 s.
14. Petrishhev A. Cerkov' i shkola / A. Petrishhev. – SPb., 1906.
15. Sмирнов П. Церковно-приходская школа: Upadok ee na zapade Evropy i znachenie dlja Rossii. 4-е изд. – СПб., 1887. – 71 с.
16. Stel'mah S. P. Politika samoderzhavija v oblasti narodnogo obrazovanija na Ukraine v 60–90–h gg. XIX v.: avtoref. dis. ... kand. ist. nauk / S. P. Stel'mah. – Kiev, 1991. – 20 s.
17. Stepanenko A. V. «Kievskij pochin» o. Petra Lebedinceva: Popytka mikroistoricheskogo analiza. V kn.: Problemy istorii' Ukrai'ny XIX – pochatku XX st., vyd. 15. – K., 2008. – 325 s.
18. Stepanenko G. V. Osvitnja dijtal'nist' pravoslavnogo duhovenstva v Ukrai'ni (XIX – pochatok XX st.): avtoref. dys. ... kand. ist. nauk: 07.00.01 «Istorija Ukrai'ny» / G. V. Stepanenko. – K., 2002. – 19 s.

19. Central'nyj derzhavnyj istorychnyj arhiv Ukraїny, m. Kyi'v. – Kanceljarija Kyi'vs'kogo, podil's'kogo ta volyn's'kogo general-gubernatora. – F.442. – Op.809. – Spr.534. O sostojanii nachal'nogo obuchenija krest'janskich detej v sel'skich prihodskih shkolah kievskoj, podol'skoj i volynskoj gubernii 2 maja 1859 – 30 dek. 1864. – 1–3 ark.

20. Tam samo. – Op.38. – Spr.881. O rasshirenii seti prihod'skih shkol v celjah ograničenija vlijanija pol's'kih narodnih shkol. (Iz otčeta general-gubernatora o političeskom sostojanii v kievskoj, podol'skoj i volynskoj gubernii 1861 god). – 1–18 ark.21. Tam samo. – Kyi'vs'ka duhovna konsystorija. – F.127. – Op.998. – Spr.133. Raporty blagochinnyh o prichinah umen'shenija čisla uchashhihsja v cerkovno-prihodskih shkolah. – 3 ark.

Motuz V. M., a postgraduate History Department of Taras Shevchenko National University (Ukraine, Kyiv), motuzv2015@gmail.com

Role of Petro Lebedintsev in opening of the first church parochial schools in Bila Tserkva town

Role of Petro Lebedintsev in opening of the first church parochial schools in Bila Tserkva town the Article is devoted to researching the role of Petro Lebedintsev in opening of the first church parochial schools in Bila Tserkva town. The numerous archived documents ground us to consider that bilocerkiivskij abbot of the Cathedral of Preobrazhennya Petro Lebedintsev did large payment in state church relations, settled problems structurally administrative, financial, skilled, religious character concerning to creat church parochial schools in Bila Tserkva town.

De autre part an important factor for success of «lebedincevskikh initiatives» was that in its realization were interested, as society so a church power. Can notice therefore, that P. Lebedincev performed the original order of power, and that is why it was considerably more easily him than to other priests, especially in rural parishes to decide the question of administrative character.

Keywords: Petro Lebedintsev, Bila Tserkva, church parochial schools.

Мотуз В. М., соискатель кафедры архивоведения и специальных отраслей исторической науки исторического факультета, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), motuzv2015@gmail.com

Роль Петра Лебединцева в открытии первых церковноприходских школ в городе Белая Церковь

Исследована роль Петра Лебединцева в открытии первых церковно-приходских школ в городе Белая Церковь. Актуальность этого исследования состоит в неоднозначном отношении ученых к появлению церковноприходских школ в Киевской губернии.

Многочисленные архивные документы дают нам основание считать, что белоцерковский настоятель Преображенского собора Петр Лебединцев внес неограниченный вклад в государственно-церковные отношения, решил проблемы структурно-административного, финансового, кадрового, религиозного характера касательно создания церковноприходских школ в городе Белая Церковь.

Ключевые слова: Православная Церковь, Петр Лебединцев, Белая Церковь, церковноприходские школы.

* * *

УДК 94(477.72):070.481

Шевченко А. В.,
аспірантка кафедри всесвітньої історії
та історіографії, Херсонський державний університет
(Україна, Херсон), Anastasia-s1@mail.ru

ГАЗЕТА «ЮГ» ПІД РЕДАКЦІЄЮ В. ГОШКЕВИЧА: ЇЇ ПОЗИЦІОНУВАННЯ ТА РОЛЬ В СУСПІЛЬНО- ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ ПІВДЕННОГО РЕГІОНУ

Представлено специфіку публікації газети «Юг» під редакцією В. Гошкевича та її ролі в тогочасному суспільно-політичному житті регіону. Розглянуто політичну позицію реакції «Юг» та вплив видання на свідомість суспільства кінця XIX – початку XX століття. Охарактеризовано особливості публікації та тематику основних матеріалів і рубрик представлених в різні періоди функціонування газети. Частково відображено події передреволюційного та революційного Півдня України. Проаналізовано соціальний склад читачської аудиторії видання та його рентабельність й популярність серед населення, особливості цінової політики редакції. Висвітлено зв'язок газети з діяльністю Конституційно-демократичної партії на Півдні України, адже з 1905 року «Юг», фактично, став представницьким друкованим виданням партії. Розглянуто роль головного редактора газети, Віктора Івановича Гошкевича, у функціонуванні «Юг».

Ключові слова: періодика, газета «Юг», Конституційно-демократична партія, Південь України, В. І. Гошкевич.

Сьогодні все більшої актуальності набуває проблема хаотичного поширення масової інформації. В умовах зовнішньої загрози і, як наслідок, загострення потреби становлення системи інформаційної безпеки України, важливим є об'єктивний погляд у минуле з метою аналізу досягнутого, оцінки здобутків і прорахунків. Історія періодики та її вплив на свідомість і погляди читачів все частіше привертає увагу істориків.

У кінці XIX – на початку XX століття розпочалася криза, яка охопила усі верстви населення Російської імперії. Загострення національного та земельного питань, загальний соціальний настрій в авторитарній, аристократичній Російській імперії стали поштовхом до масових невдоволень та виступів проти влади. Варто зауважити, що зазвичай держави, які звільнилися від авторитарних або тоталітарних форм правління, проходили період становлення незалежної, ліберальної преси, яка була каталізатором наростання громадянського невдоволення. Деякі видання намагалися не просто відображати суспільство з усіма його вадами чи певні події, а подавали інформацію й аналіз, який сприяв реформуванню суспільства. Разом з цим, останнім часом набуває актуальності аналіз загальних історичних процесів на локальному – регіональному рівні, слід наголосити, що не менш важливим є дослідження специфіки місцевої преси. На Півдні України саме таким каталізатором на межі століть була «науково-літературна, політична, сільськогосподарська і комерційна» щоденна газета Віктора Івановича Гошкевича «Юг».

Дослідники завжди багато уваги приділяли вивченню преси. Зокрема в другій половині XX століття в роботах таких вчених, як О. Г. Дементьєва, В. Г. Березіної, Б. І. Єсіна, О. І. Станька, П. М. Федченка було представлено закономірності розвитку періодики у центральних містах імперії, частково представлена діяльність відомих публіцистів.

На сучасному етапі все частіше науковці використовують у своїх пошуках матеріали періодики. Наприклад, І. С. Гребцова зробила спробу на основі аналізу регіональних газет, часописів і почасових видань як єдиної цілісності виявити ступінь і механізми впливу періодики на суспільне життя Південного степового регіону з 1820 до 1865 р. О. О. Коник, досліджуючи селянське самоуправління 1905 року, не лише звертається до матеріалів «Юг», а й характеризує особливості використання преси в подібних роботах. Посилання на матеріали газети у своїй праці про події революції 1905 р. на Херсонщині представив й Сусоров В. Д. Досліджуючи діяльність Віктора Гошкевича, головного редактора газети, матеріали «Юг» використовували Н. Карамзіна та С. Водотика. Майже всі дослідники, які вивчають історію Південного регіону початку XX століття, так чи інакше використовують матеріали газети «Юг» у своїх розвідках. Проте більшість науковців розглядають пресу як джерело для дослідження певної теми й не акцентують увагу на особливостях висвітлення тієї чи іншої інформації, що унеможливило використання газет як незаангажованого джерела до вивчення історичної дійсності. Таким чином, в узагальнюючих роботах з історії економічного, політичного і культурного розвитку південного краю матеріали газети «Юг» використовуються як одне з джерел для вивчення проблеми, але не розглядається їх комплексний вплив на суспільне життя регіону.